

UPPSALA
UNIVERSITET

Juridiska institutionen
Vårterminen 2015

Examensarbete i civilrätt, särskilt associationsrätt
30 högskolepoäng

Ansvarsgenombrott i processaktiebolag

- En studie av HQ Bank

Författare: Jesper Plate

Handledare: Advokat, adj. professor Carl Svernlöv

Innehåll

Förkortningslista	4
1 Inledning	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte	6
1.3. Avgränsning.....	6
1.4 Metod	6
1.5 Disposition	7
2 Ansvarsgenombrott i allmänhet	8
2.1. Definition av ansvarsgenombrott.....	8
2.1.1 Ansvar för aktiebolags förpliktelser	8
2.1.3 Undantag till huvudregeln	9
2.2 Praxis avseende ansvarsgenombrott	9
2.2.1 NJA 1935 s. 81	9
2.2.2 NJA 1947 s 647	11
2.2.3 NJA 1975 s 45	14
2.2.4 NJA 1992 s 375	15
2.3 Rekvisit för ansvarsgenombrott.....	17
2.4 Vem åläggs ansvaret?	18
2.5 Förslag om utökade undantag	19
3 Ansvarsgenombrott i processbolag.....	21
3.1 Definition av processbolag	21
3.2 Rättegångskostnader	21
3.2.1 Rättegångskostnadsregleringens bakgrund och syfte	22
3.3 Gällande rätt, ansvarsgenombrott i processbolag	23
3.3.1 RH 2011:24.....	23
3.3.2 T 2133-14.....	24
3.3.3 Diskussion T 2133-14	26
3.4 Syftet med ansvarsgenombrottsintitutet	28
3.5 Analys av gällande rätt avseende processbolag.....	29
4 HQ – En fallstudie	31
4.1 Fallet HQ.....	31
4.2 HQ AB – ett processbolag?	32
4.3 Ansvarsgenombrott möjligt i HQ?.....	33

4.4 Ansvar för HQs förpliktelser vid ansvarsgenombrott.....	37
4.5 Konsekvenser av ansvarsgenombrottsfrågan.....	38
6. De lege ferendadiskussion och avslutande synpunkter	40
6.1 De lege ferenda	40
6.2 Avslutande synpunkter	42
7 Källförteckning	43

Förkortningslista

ABL	Aktiebolagslagen
HD	Högsta domstolen
Himle	Himle Turist AB
Holmens	Holmens Motor Aktiebolag
HQ	Aktiebolaget HQ AB
Kommunen	Varbergs kommun
Leklandet	Leklandet i Varberg AB
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
Sollefteåbolaget -	Sollefteå Bilbolag AB
SOU	Statens offentliga utredningar
Stiftelsen	Stiftelsen Sol och Bad

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Under den industriella revolutionen på 1800-talet blev aktiebolaget den absolut vanligaste bolagsformen att driva industriell produktion i. Den främsta förklaringen till aktiebolagsformens attraktionskraft under den industriella revolutionen är friheten från personligt ansvar.¹ Aktiebolag är än i dag en av de mest frekvent förekommande associationsformerna i Sverige, och kanske den absolut viktigaste. Huvudregeln i aktiebolagslagen är att aktiebolagets ägare inte har något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser i enlighet med 1 kap. 3 § ABL. Till denna huvudregel finns dock ett antal lagstiftade undantagsfall, samt ett antal oreglerade undantagsfall som utvecklats i praxis. Eftersom att friheten från personligt ansvar möjliggör att mer riskfyllda projekt genomförs inom ramen för ett aktiebolag är huvudregeln mycket viktig för såväl aktieägare som för samhällsekonomin.

I rättegångsbalken finns regler om hur rättegångskostnader ska fördelas. Dessa regler finns för att skapa balans mellan de tvistande parterna. Reglerna fungerar också som incitament för att undvika onödig eller alltför omfattande processföring. I syfte att undkomma betalningsansvar för rättegångskostnader vid tvistemål förekommer det att processföremålet överlåts till ett underkapitaliserat aktiebolag. Tappas tvisten försätts aktiebolaget i konkurs och motparten får därmed inte ersättning för sina rättegångskostnader. I dessa fall har det diskuterats om ansvarsgenombrott kan aktualiseras vilket då innebär att aktiebolagets ägare eller företrädare blir personligt betalningsansvariga för motpartens kostnader. Det saknas lagstiftning på området och den praxis som finns är mycket begränsad. Högsta domstolen avgjorde alldeles nyligen det första fallet avseende ansvarsgenombrott i processbolag. Trots att detta avgörande bringade klarhet till området, återstår fortfarande många frågetecken kring gällande rätt. Exempelvis är de flesta processbolag mycket små aktiebolag, med lägsta tillåtna aktiekapital och

¹ Hellner, Kommersiell avtalsrätt, s 81.

det var också ett sådant aktiebolag som Högsta domstolens avgörande gällde. Av intresse är därför även huruvida större aktiebolag, såsom HQ AB, omfattas av denna praxis och vilka konsekvenser det i så fall skulle leda till.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att utreda rättsläget avseende ansvarsgenombrott i processbolag. Avsikten är även att utreda huruvida gällande rätt är reglerad på ett tillfredställande sätt. För att uppfylla uppsatsens syfte kommer det att utredas under vilka omständigheter som aktieägarna eller företrädarna i ett svenskt processaktiebolag kan bli ansvariga för bolagets skulder genom ansvarsgenombrott. Syftet kommer även att konkretiseras genom en studie av ett atypiskt processbolag, nämligen HQ AB.

1.3. Avgränsning

Ansvarsgenombrott i allmänhet kommer endast att behandlas i den omfattning som krävs för att uppnå uppsatsens syfte. I studien av HQ AB kommer någon djuplodande analys av HQ ABs möjligheter att vinna de processer som bolaget driver inte att företas med anledning av att det ligger utanför uppsatsens syfte.

1.4 Metod

För att uppfylla uppsatsens syfte har traditionell rättsdogmatisk metod använts. Lagstiftning har använts i förhållandevis begränsad omfattning, då det undersökta rättsområdet har utvecklats genom praxis. Av denna anledning ges praxis stort utrymme i arbetet. Vidare har antalet avgöranden från domstolarna på området under lång tid varit begränsat, vilket gör att även doktrin har varit en viktig källa i framställningen. Frågan om ansvarsgenombrott har behandlats i förarbeten, dock utmynnade detta i att frågan lämnades oreglerad. Förarbetena är emellertid ändå relevanta och har därför använts i uppsatsen. I syfte att belysa ansvarsgenombrottsfrågan i ett verkligt sammanhang har en deskriptiv fallstudie

av HQ AB genomförts. Fallstudien har vidare utförts för att beskriva och utreda ett antal oklarheter i gällande rätt.²

1.5 Disposition

Framställningen är indelad i fyra avsnitt. Det första avsnittet behandlar gällande rätt avseende ansvarsgenombrott i allmänhet. I det andra avsnittet redogörs för ansvarsgenombrott i processbolag. I den tredje delen genomförs en studie av HQ AB varpå en diskussion följer kring bolagets situation samt huruvida ansvarsgenombrott är möjligt i den typen av bolag. I det fjärde och sista avsnittet förs en diskussion avseende ansvarsgenombrottinstitutets ställning de lege ferenda. I det sista avsnittet presenteras vidare några avslutande synpunkter.

² Oates, Researching information systems and computing, s 142.

2 Ansvarsgenombrott i allmänhet

2.1. Definition av ansvarsgenombrott

Det finns ingen entydig definition av begreppet ansvarsgenombrott. I doktrinen har det ansetts att ansvarsgenombrott avser personligt betalningsansvar både enligt lag samt utanför det lagstiftade området.³ Den till synes dominerande uppfattningen är dock att ansvarsgenombrott endast avser ansvar utanför det lagstiftade området.⁴ Det är därför den definitionen av ansvarsgenombrott som kommer att användas i detta arbete.

Ansvarsgenombrott innebär således att en aktieägare eller en företrädare för ett aktiebolag under vissa omständigheter kan hållas personligt betalningsansvarig för aktiebolagets skulder, utan stöd i lag. Vilka dessa omständigheter är råder det dock större oklarhet kring. Det finns ett antal avgöranden från Högsta domstolen rörande ansvarsgenombrott och ansvarsgenombrottsliknande situationer vilka ger viss ledning. Denna praxis ger emellertid knappast en tydlig och allsidig bild av det rådande rättsläget. Ett stort antal försök att klargöra rättsläget har gjorts i doktrinen, varför det finns en mängd olika åsikter och uppfattningar om vad som är gällande rätt. En analys av rättsläget måste ta avstamp i Högsta domstolens praxis, där det första fallet som ofta åberopas till stöd för ansvarsgenombrottsinstitutet är NJA 1935 s. 81.

2.1.1 Ansvar för aktiebolags förpliktelser

Aktieägare har enligt huvudregeln i 1 kap. 3 § ABL inget personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser. Den personliga ansvarsfriheten är aktiebolagets kanske mest karaktäristiska egenskap. Aktiebolagets frihet från personligt ansvar gör det möjligt för investerare och entreprenörer att genomföra

³ Nerep & Samuelsson, Aktiebolagslagen - en lagkommentar, s 20.

⁴ SOU 1987:59, s 45, Andersson, Kapitalskyddet i aktiebolag, s 275 samt Bergström och Samuelsson, Aktiebolagets grundproblem, s 234.

riskfyllda projekt. Utan friheten från personligt ansvar hade många sådana projekt antagligen aldrig genomförts, då en konkurs i sådana fall skulle kunna leda till mycket stora konsekvenser för privatekonomin.

2.1.3 Undantag till huvudregeln

Huvudregeln avseende friheten från personligt ansvar är inte undantagslös utan det finns ett antal lagstiftade undantag. Det främsta lagstiftade undantaget återfinns i 25 kap. 18 § ABL som stadgar att styrelseledamöterna svarar solidariskt med bolaget för bolagets skulder om styrelsen underlåtit att vidta vissa åtgärder när kritisk kapitalbrist kan antas föreligga i bolaget. När kritisk kapitalbrist kan antas föreligga framgår av 25 kap. 13 § ABL. Den aktieägare som är medveten om att likvidationsplikt inträtt, men ändå deltar i beslut om att fortsätta bolagets verksamhet blir solidariskt ansvarig med styrelseledamöterna för de av bolagets förpliktelser som uppkommer efter beslutet i enlighet med 25 kap. 19 § ABL. Likvidationsplikt inträder enligt 25 kap. 17 § st. 1 ABL i fallet att någon kontrollbalansstämma inte hållits inom den i 25 kap. 16 § st. 1 ABL stadgade tiden eller om kontrollbalansräkningen inte granskats av bolagets revisor eller inte utvisar det egna kapitalet.

2.2 Praxis avseende ansvarsgenombrott

2.2.1 NJA 1935 s. 81

I NJA 1935 s. 81 gällde saken en skradderirörelse som bedrevs av Sandström. Skradderirörelsen bedrevs i form av en ekonomisk förening, och bildades med Sandström samt fyra ytterligare personer som medlemmar. De fyra andra medlemmarna var vid tidpunkten för föreningens bildande anställda i Sandströms tidigare skradderirörelse. Enligt föreningens stadgar skulle varje medlem inbetala 50 kronor som insats, men någon betalning inkom aldrig.

Efter att föreningen mottagit leverans av varor, men inte erlagt betalning instämde Sandström av leverantören som yrkade betalning av Sandström personligen.

Sandström bestred betalningsskyldighet med motivering att det var föreningen som beställt och mottagit varorna.

Såväl Regeringsrätten som Hovrätten ansåg att Sandström inte var betalningsskyldig personligen. Högsta domstolens majoritet (4-3) ansåg dock att Sandström var personligt betalningsskyldig. Majoritetens domskäl bestod bland annat av följande:

”Enär av utredningen i målet framgår, att Nils S:s skrädderiförening u. p. a., oansett att i stadgarna angivits såsom föreningens ändamål att genom skrädderirörelse avsätta alster av medlemmarnas verksamhet och att i enlighet härmed föreningen blivit registrerad såsom ekonomisk förening, icke varit av sådan beskaffenhet som avses i 1 § lagen om ekonomiska föreningar, utan fastmera är uppenbart, att föreningen tillkommit i syfte att Nils S. skulle kunna i dess namn utöva den av honom tidigare i eget namn bedrivna skrädderirörelsen; ty och som rörelsen efter föreningens bildande fortfarande drivits uteslutande för Nils S:s räkning och varorna följaktligen kommit Nils S. till godo; alltså och då vid dessa förhållanden den omständigheten att varorna beställts och mottagits i föreningens namn samt att växlarna av Nils S. accepterats med användande av föreningens firma icke föranleder, att Nils S. är fritagen från betalningsskyldighet”

Tyngdpunkten i Högsta domstolens argumentation verkar till synes ligga på det faktum att föreningen verkar ha registrerats för att Stenström skulle kunna bedriva skrädderirörelse i föreningens namn, och att rörelsen bedrevs uteslutande för Stenströms räkning. Kontentan av Högsta domstolens resonemang kan tolkas som att det inte var fråga om en verklig rörelseövergång utan enbart om ett namnbyte, eller i vart fall som att förfarandet hade drag av det.⁵

⁵ Andersson, Kapitalskyddet i aktiebolag, s 277.

Minoriteten menade att om föreningen accepterades som ett rättssubjekt, skulle detta innebära att lagstiftaren skapat en slags legal bulvan. Detta eftersom att föreningar av detta slag uteslutande är tänkta att användas för medlemmarnas räkning och i deras intresse. Majoriteten ansåg dock att föreningen i och för sig var ett rättssubjekt, men att den endast var en bulvan för Sandström. Föreningen hade i och för sig andra medlemmar utöver Sandström, men dessa medlemmar var att betrakta som registrerade endast av formella skäl då lagen uppställer krav på ett visst antal medlemmar, och att dessa inte var ”egentliga” medlemmar. Det har argumenterats att denna medlemsbrist var skälet till fallets utgång.⁶ Denna uppfattning är dock inte oemotsagd. Grönfors menar exempelvis att medlemsbristen helt saknar betydelse för utgången.⁷ Grönfors uppfattning bör enligt min mening ligga mer i linje med Högsta domstolens domskäl, då det inte är omöjligt att tänka sig andra situationer där en förening bedrivs för en persons räkning, utan att medlemmarna för den sakens skull endast är medlemmar i registret och inte medlemmar i egentlig mening.

Lindskog går däremot längre i sin analys av fallet och menar att det varken rörde sig om ett bulvanförhållande eller ansvarsgenombrott.⁸ Lindskog menar istället att Sandström enbart lånade en förenings namn, men agerade för egen räkning och därmed är direkt avtalspart.

2.2.2 NJA 1947 s 647

Ett tydligare fall gällande ansvarsgenombrott kom under 1940-talet genom NJA 1947 s 647. Fallet är centralt i svensk rätt gällande ansvarsgenombrott och diskussioner kring ansvarsgenombrottsinstitutet tar ofta avstamp i NJA 1947 s. 647.⁹

⁶ Brocker och Grapatin, Ansvarsgenombrott, s 30

⁷ Grönfors, Ställningsfullmakt och bulvanskap, s 311.

⁸ Brocker och Grapatin, Ansvarsgenombrott, s 47.

⁹ Bergström och Samuelsson, Aktiebolagets grundproblem, s 234

I fallet hade ett antal parter gått samman och bildat ett intressentbolag för att tillsammans köpa ett vattenkraftverk. När kraftverksdammen översvämmade till följd av undermålig skötsel tilldömdes en skadelidande tredje man skadestånd, men intressebolaget saknade medel för att betala skadeståndet. Den skadelidande tredje mannen försökte då kräva betalning av intressenterna, det vill säga ägarna till intressentbolaget. Såväl Vattenöverdomstolen som HD fann att intressenterna var betalningsskyldiga.

HD konstaterade att intressenterna bildat intressentbolaget för att förvärva den aktuella dammen och utnyttja regleringsmöjligheterna vid dammen till förmån för intressenterna, något som även förverkligats. Vidare konstaterade HD att regleringen utövats på ett sådant sätt att skada uppkommit på tredje mans egendom och mark.

Vid bildandet var aktiekapitalet i intressentbolaget 30 000 kronor, en summa som motsvarar ungefär 875 000 kronor i dagens penningvärde.¹⁰ Vidare hade 25 000 kronor av aktiekapitalet använts för att förvärva dammen. Någon vinst hade verksamheten inte kunnat generera då intressentbolagets delägare inte utgav ersättning för verksamheten som bedrevs i intressentbolaget. I den mån aktiekapitalet inte tagits i anspråk för skötsel och underhåll av dammen, hade intressenterna tillskjutit kapital för den löpande verksamheten. Intressenterna tillsköt under tre år totalt 72 000 kronor, det vill säga ungefär två och en halv gånger aktiekapitalet och ungefär 14,5 gånger bolagets likvida medel efter dammförvärvet.

HD ansåg att intressentbolaget endast utgjort ett gemensamt verkställighetsorgan och därmed inte utövat någon självständig verksamhet. Högsta domstolen verkar i sitt resonemang fästa betydande vikt vid det faktum att aktiebolaget varit *underkapitaliserat* för den verksamhet de bedrev, samt på det faktum att bolaget varit *osjälvständigt* i förhållande till aktieägarna. Osjälvständigheten bestod främst

¹⁰ <http://www.scb.se/prisomraknaren/>

av tre huvudsakliga omständigheter. För det första var bolaget helt beroende av ägarnas tillskott för att kunna fortsätta verksamheten, för det andra hade bolaget inte något självständigt beslutande organ, och för det tredje hade bolaget inget självständigt syfte, då bolaget inte hade någon ambition eller möjlighet att få några intäkter.¹¹

Trots att fallet av många anses vara ett typfall gällande ansvarsgenombrott finns det i doktrinen viss tveksamhet mot avgörandets prejudikatvärde. Kritik mot domskälens oklarhet har framförts samt tveksamhet kring ansvarsgenombrottets ställning på grund av den knapphändiga praxisen.¹²

De omständigheter som ligger till grund för ansvarsgenombrottet i det aktuella fallet, det vill säga underkapitaliseringen och osjälvständigheten, innebär enligt min mening att upplägget med intressentbolaget möjligen utifrån borgenärernas synpunkt kan ses som ett illojalt upplägg. Frågan är dock om ägarna vid bildandet av det gemensamma bolaget hade anledning att tro att dammen kunde vålla tredje man skada. Huruvida ett eventuellt illojalt uppsåt ska tas med i ansvarsgenombrottsbedömningen, eller om bedömningen ska göras på rent objektiva förhållanden, svarar dock inte rättsfallet på. I NJA 1947 s 647 rör det sig om ett anspråk på grund av utomobligatoriskt skadestånd. Om ett illojalt uppsåt spelar roll i ansvarsgenombrottsbedömningen är frågan huruvida samma hänsyn ska tas till eventuell illojalitet när det gäller utomobligatoriska förhållanden, som vid inomobligatoriska förhållanden. I de flesta fall är det mer slumpartat huruvida det illojala uppsåtet verkligen förverkligas avseende utomobligatoriska förhållanden, vilket torde innebära att mindre vikt ska fästas vid uppläggets avsikt. Å andra sidan torde sannolikheten för förverkligandet vara oviktigt när det väl förverkligas, varför det i min mening inte torde vara någon skillnad mellan inom- och utomobligatoriska förhållanden i det avseendet.

¹¹ Brocker och Grapatin, Ansvarsgenombrott, s 42.

¹² Brocker och Grapatin, Ansvarsgenombrott, s 43. Rodhe, Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, s 487.

2.2.3 NJA 1975 s 45

NJA 1975 s 45 gäller *partiellt* ansvarsgenombrott i ett kommissionärsliknande förhållande. Holmens Motor Aktiebolag, nedan Holmens, var ett bil- och traktorhandelsbolag. K utgjorde styrelse i bolaget fram till och med september 1964, varefter B övertog rollen och aktierna tecknades av K:s barn. Aktiebolaget Sollefteå Bilbolag, nedan Sollefteåbolaget, ägdes gemensamt av K och hans hustru, och styrelsen utgjordes av K. Bolagen, både företrädda av K, upprättade ett avtal där Holmens överlät tillgångar med det uppgivna värdet av 860 000 kronor till Sollefteåbolaget, medan Sollefteåbolaget övertog betalningsansvar för skulder om cirka 500 000 kronor från Holmens. Vidare avtalades att Holmens rörelse skulle bedrivas i kommission för Sollefteåbolagets räkning, samt att de tidigare nämnda tillgångarna om 860 000 kronor skulle överlämnas såsom förlagskapital till Holmens. Cirka fem år efter avtalets ingående ansökte Holmens om konkurs, och hade en brist om 470 000 kronor vid konkursutbrottet.

Konkursboet väckte talan mot Sollefteåbolaget och yrkade att Sollefteåbolaget skulle förklaras betalningsskyldiga för Holmens alla skulder. Några av Holmens fordringsägare väckte också talan och yrkade att Sollefteåbolaget skulle åläggas att betala de fordringar som Holmens ålagts att betala fordringsägarna i en lagakraftvunnen dom.

Högsta domstolen konstaterade att betalningsskyldighet inte enbart kunde grundas på bolagens personella gemenskap. Detta torde vara en självklarhet i svensk aktiebolagsrätt. Vidare konstaterade Högsta domstolen att betalningsskyldighet inte heller kunde grundas enbart på det faktum att Holmens verksamhet uteslutande bedrivits i Sollefteåbolagets intresse. Även detta torde vara en självklarhet i svensk aktiebolagsrätt, då ansvarsgenombrott annars skulle aktualiseras för många moderbolag med dotterbolag i konkurs vilket skulle få långtgående konsekvenser.

Däremot ansåg Högsta domstolen att Holmens tillgångar inte var tillräckliga för att bedriva sin verksamhet självständigt, att Holmens inte haft några rörelsetillgångar samt att Holmens omsättning överfördes till Sollefteåbolaget innan bokslutet varje år. Vidare konstaterade Högsta domstolen att bolagens förhållanden inte varit sådant att kommissionslagen var tillämplig. Högsta domstolen biföll fordringsägarnas talan då domstolens slutsats av förhållandet mellan bolagen var att Sollefteåbolaget ansågs vara den egentliga näringsidkaren, eller i vart fall i så hög grad medverkande i verksamheten att Sollefteåbolaget inte kunde undgå att svara för rörelseförpliktelserna. Konkursbolagets yrkande lämnades dock utan bifall, varför det endast rör sig om ett *partiellt* ansvarsgenombrott.

Enligt Rodhe kan tre rekvisit utkristalliseras ur domen; frånvaro av eget intresse, osjälvständighet samt underkapitalisering.¹³ Högsta domstolen menar att Holmens saknat tillräckliga tillgångar för att bedriva en självständig rörelse, varför underkapitaliseringsrekvisitet och osjälvständighetsrekvisitet har viss gemensam grund.¹⁴

Högsta domstolen ger till synes två alternativa grunder för ansvarsgenombrott i domen, nämligen att huvudmannen ses som den egentliga rörelseidkaren, alternativt att huvudmannen ”i hög grad medverkar i verksamheten”.¹⁵ Lindskog menar att underkapitalisering inte är ett nödvändigt rekvisit för att huvudmannen ska anses som den egentliga rörelseidkaren.¹⁶

2.2.4 NJA 1992 s 375

För att starta och driva ett lekland i Varberg tillsammans med privata intressenter bildade Varbergs kommun, nedan Kommunen, stiftelsen Sol och Bad, nedan Stiftelsen. Stiftelsen och privatintressenterna startade sedan aktiebolaget

¹³ Rodhe, Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, s 488.

¹⁴ Moberg, Ansvarsgenombrott - ett alternativ till Letters of Comfort, s 46

¹⁵ Brocker och Grapatin, Ansvarsgenombrott, s 45

¹⁶ Brocker och Grapatin, Ansvarsgenombrott, s 46

Leklandet i Varberg AB, nedan Leklandet, samt aktiebolaget Himle Turist AB, nedan Himle.

Under 1984 fick Himle likviditetsproblem och det konstaterades att ungefär 1,5 miljoner kronor behövde tillskjutas bolaget för att undvika konkurs. För att lösa de ekonomiska problemen beslutades att expandera rörelsen, något som krävde att ytterligare lån togs hos banken. För att bevilja ytterligare kredit krävde dock banken en omorganisering av ägarstrukturen. På bankens initiativ förvärvade Stiftelsen aktiemajoriteten i Himle, som i sin tur blev moderbolag till Leklandet. Trots försöken att lösa de ekonomiska problemen försattes såväl Himle som Leklandet i konkurs under 1985, med utestående skulder till banken om ungefär tolv miljoner kronor.

Banken väckte talan mot Kommunen och yrkade att Kommunen skulle vara betalningsskyldig för bankens fordran på Himle. Grunderna var i första hand ett letter of comfort och i andra hand ansvarsgenombrott. Då ett letter of comfort inte ansågs bindande i förevarande fall aktualiserades andrahandsgrunden. Tingsrätten konstaterade att banken var styrande i hur den nya bolagsorganisationen och finansieringen skulle se ut. Tingsrätten menade vidare att banken haft mycket god insikt och kännedom om bolagets ekonomiska förhållanden, till skillnad från exempelvis en leverantör. Banken hade dessutom haft möjlighet att kräva säkerhet för sina fordringar. Slutsatsen av tingsrättens resonemang blir att det faktum att banken underlåtit att kräva fullgod säkerhet vid sin kreditgivning, inte kan leda till att banken kan få betalt i enlighet med principerna om ansvarsgenombrott.

Hovrätten och Högsta domstolen fastställde tingsrättens dom. Högsta domstolen tillade att banken, vid beviljandet av de aktuella krediterna, varit medveten om de förhållanden som åberopades till stöd för yrkandet om betalningsskyldighet enligt principerna om ansvarsgenombrott. Det faktum att banken varit medveten om dessa förhållanden redan vid kreditgivningen innebar enligt Högsta domstolen att betalningsskyldighet genom ansvarsgenombrott inte kunde aktualiseras. Av

Högsta domstolens domskäl får därmed förstås att det i vissa fall finns ett godtrosrekvisit i principerna om ansvarsgenombrott.

2.3 Rekvisit för ansvarsgenombrott

Med utgångspunkt i framför allt praxis har ett antal försök att utkristallisera rekvisit för ansvarsgenombrott gjorts i doktrinen. Andersson uppfattar tre rekvisit i praxis och doktrin:

- 1) Verksamheten är osjälvständig i förhållande till delägarnas egen verksamhet.
- 2) Delägarna har på ett stötande sätt använt bolagsformen för att minimera sin egen ersättningsskyldighet.
- 3) Bolaget har utrustats med ett uppenbart otillräckligt kapitalunderlag.

Andersson menar också att ska det vara ”ett begränsat antal delägare” som driver verksamheten för att ansvarsgenombrott ska bli aktuellt.¹⁷

Rodhe menar i likhet med Andersson att det finns ett *osjälvständighetsrekvisit* och ett *underkapitaliseringsrekvisit*, men Rodhe menar emellertid att något *otillbörlighetsrekvisit* inte existerar. Istället verkar Rodhe uppfatta osjälvständigheten som två separata rekvisit, nämligen:

- 1) Bolaget har inget affärsmässigt syfte.
- 2) Bolaget har ingen affärsmässig förvaltning.¹⁸

Bergström och Samuelsson uppfattar följande rekvisit för ansvarsgenombrott:

- 1) Få ägare i bolaget.
- 2) Bolagets verksamhet är osjälvständig i förhållande till ägarna.
- 3) Underkapitalisering.¹⁹

¹⁷ Andersson, Kapitalskyddet i aktiebolag, s 287 f.

¹⁸ Rodhe, Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder, s 481-499.

¹⁹ Bergström och Samuelsson, Aktiebolagets grundproblem, s 234.

2.4 Vem åläggs ansvaret?

När ansvarsgenombrott aktualiseras är det aktieägarna som åläggs ansvaret.²⁰ Ansvarets placering vid ansvarsgenombrott skiljer sig därmed tydligt från de fall av personligt ansvar på grund av underkapitalisering som uppstår på grund av den lagstadgade regeln i 25 kap. ABL, även om aktieägare enligt 25 kap 19 § ABL kan drabbas av ansvar. Ansvarsgenombrottsregeln som utarbetats i praxis placerar till skillnad från reglerna i ABL i första hand ansvaret på aktieägaren och inte på styrelseledamöterna. Det kan ifrågasättas vad motiveringen bakom en sådan åtskillnad är, och ifall skillnaden är absolut eller om styrelsen kan åläggas personligt ansvar på grund av ansvarsgenombrott under vissa förutsättningar. Högsta domstolen är öppen inför att även andra än aktieägare kan drabbas av ansvarsgenombrottet.²¹ Detta framgår av följande uttalande:

”Vad som nu har sagts om möjligheten av ansvar för aktieägare kan beroende på omständigheterna tänkas gälla även annan än aktieägare, t.ex. en styrelseledamot.”²²

Det är således klart att inte endast aktieägare kan drabbas av ett ansvarsgenombrott. Det är dock högst oklart under vilka omständigheter som andra än aktieägare kan drabbas av ansvarsgenombrottet, vilket är bekymmersamt för en prejudicerande dom från Högsta domstolen. Ett fall där en styrelseledamot kan tänkas bli drabbad av ett ansvarsgenombrott är om aktieägarna inte kan identifieras, på grund av exempelvis komplicerade utländska ägarstrukturer.²³

En annan intressant fråga är om antalet aktieägare har någon påverkan på ansvarsgenombrottsbedömningen. I doktrin talas det ofta om att det endast ska finnas ett begränsat antal aktieägare för att ansvarsgenombrott ska aktualiseras. Något direkt stöd i praxis för den uppfattningen står enligt min mening inte att

²⁰ Andersson, Kapitalskyddet i aktiebolag, s 275.

²¹ T 2133-14, av 11/12 2014

²² T 2133-14, av 11/12 2014

²³ Se för ett exempel RH 2011:24.

finna. Uppfattningen verkar till synes komma från det faktum att det i äldre praxis alltid har varit fråga om bolag med en eller några få ägare i ansvarsgenombrottsfallen.²⁴ Detta förefaller dock vara en farlig e contrarioläsning av Högsta domstolens avgöranden, då Högsta domstolen inte har uttalat att antalet delägare är av betydelse för ansvarsgenombrottsbedömningen. Att de fall som avgjorts av Högsta domstolen avseende ansvarsgenombrott endast rört bolag där det funnits få aktieägare innebär inte att några generella slutsatser kan dras e contrario om gällande rätt i just den frågan.

2.5 Förslag om utökade undantag

Det har varit aktuellt med lagstiftade undantag till huvudregeln i 1 kap. 3 § ABL. 1987 lade Betalningsansvarighetskommitténs fram ett förslag om en regel gällande ansvarsgenombrott.²⁵ 1991 föreslog regeringen en regel i en lagrådsremiss som i allt väsentligt överensstämde med Betalningsansvarighetskommitténs förslag. Lagrådet ställde sig dock mycket skeptiska till detta och menade att en sådan regel skulle öka osäkerheten för de som bedrev näringsverksamhet i aktiebolag. Lagrådet menade vidare att den personliga friheten sedan länge varit föremål för undantag genom praxis från Högsta domstolen. De menade också att det var tveksamt om någon rättssäker lösning över huvud taget kunde finnas. Av dessa anledningar avstyrkte lagrådet förslaget och någon lagstiftning kom därför aldrig till stånd.²⁶

Vid införandet av den nya aktiebolagslagen bedömde regeringen att aktieägarnas frihet från betalningsansvar för aktiebolagets förpliktelser var en av aktiebolagsformens främsta kännetecken, varför de föreslog att en paragraf om detta togs in i lagen, nuvarande 1 kap. 3 § ABL. Vidare ansåg regeringen att de borgenärsskyddande regler som finns i aktiebolagslagen, och framför allt aktiekapitalsreglerna, inte gav ett i alla lägen tillfredställande skydd för

²⁴ Andersson, Kapitalskyddet i aktiebolag, s 288.

²⁵ SOU 1987:59.

²⁶ Prop 1990/91:198, s 42 f.

borgenärerna. Av den anledningen ansågs att den utveckling som skett i praxis var av godo, och att rättstillämparen även fortsättningsvis skulle kunna göra undantag från huvudregeln om aktieägares betalningsfrihet om ”aktieägarnas frihet från personligt betalningsansvar leder till stötande konsekvenser.”²⁷ Eftersom regeringen ansåg att undantag även fortsättningsvis skulle kunna göras kan det ifrågasättas varför någon lagregel om detta inte togs in i aktiebolagslagen. Regeringen motiverade dock detta i huvudsak med två argument, varav ett av mer principiell natur och ett av mer lagteknisk natur. Regeringens första invändning mot lagstiftning på området var att lagstiftning skulle kunna minska aktiebolagsformens attraktionskraft för näringsidkare. Regeringen byggde detta resonemang på att aktieägares ansvarsfrihet var den enskilt viktigaste förklaringen till att aktiebolagsformen har blivit så populär och central i näringslivet. Då den som satsar pengar i ett aktiebolag enligt huvudregeln inte riskerar mer än det insatta kapitalet uppmuntras mer riskfyllda projekt.²⁸ Vidare menade regeringen att det vore förenat med stora svårigheter att konstruera en generell lagregel om ansvarsgenombrott. Dessa faktorer innebar att regeringen inte valde att föreslå en lagregel om ansvarsgenombrott.

²⁷ Prop 2004/05:85, s 207.

²⁸ Prop 2004/05:85, s 207.

3 Ansvarsgenombrott i processbolag

3.1 Definition av processbolag

Ett processbolag är ett bolag där den enda, eller i vart fall klart dominerande, verksamheten består av att driva en eller flera rättsprocesser. Bolaget tillförs medel för kostnader såsom ersättning till bolagets egna ombud. Om processerna som bolaget driver förloras, finns ingen annan verksamhet eller medel för att betala motpartens ombud eller andra ersättningar och bolaget försätts i konkurs.

Incitamenten för att bilda ett aktiebolag enbart för att driva en rättsprocess återfinns i rättegångsbalkens regler om rättegångskostnader. Huvudregeln stadgas i 18 kap. 1 § RB som slår fast att den part som förlorar ett mål ska ersätta den andra partens rättegångskostnader. Då en större rättsprocess kan bli mycket omfattande och kostsam kan den föras inom ramen för ett nybildat aktiebolag, processbolaget. Om tvisten förloras försätts processbolaget helt enkelt i konkurs och motparten blir då tvungen att betala sina egna rättegångskostnader.

3.2 Rättegångskostnader

I 18 kap. 1 § RB stadgas huvudregeln för fördelning av rättegångskostnader. Det är detta centrala stadgande som har gett upphov till processbolagskonstruktionen. Vid komplexa tvister kan rättegångskostnaderna komma att bli omfattande. För att undkomma att tvingas betala för motpartens rättegångskostnader i fall att tvisten skulle komma att förloras förkommer det att käranden överlåter processföremålet till ett processbolag som driver processen. Till processbolaget tillskjuts tillgångar endast i den mån som det är nödvändigt för att betala de egna rättegångskostnaderna. Förloras processen finns det inga tillgångar att betala motpartens rättegångskostnader med och bolaget försätts i konkurs. I fallet att den processbolagsorganiserade parten vinner processen, eller om parterna ska bära sina egna kostnader i enlighet med 18 kap. 4 § RB aktualiseras inte problematiken med processbolag varför dessa fall inte kommer beröras närmare.

3.2.1 Rättegångskostnadsregleringens bakgrund och syfte

Inom rättsvetenskapen har skilda meningar framförts avseende syftet med huvudregeln i 18 kap. 1 § RB.²⁹ Ekelöf menar att samhällsfunktionen med regleringen är tvådelad. Dels har rättegångskostnadsersättningen en reparativ funktion, och dels en handelsdirigerande.³⁰

Rättegångskostnadsregleringen har en handlingsdirigerande effekt för såväl käranden som svaranden, framför allt beroende på hur saken som kan bli föremål för en tvist ser ut. Om den presumtiva tvisten rör en fordran och kärandens talan med stor sannolikhet kommer att bifallas, kommer rättegångskostnadsregleringen fungera handelsdirigerande för svaranden på så vis att svaranden kommer att försöka undvika en rättegång och göra upp utanför domstolen eller i vart fall undvika en omfattande processföring. I motsatt fall, om svarandens utsikter att vinna tvisten är goda, kommer den presumtiva käranden dra sig för att gå till domstol och om tvisten går till domstol kommer käranden försöka undvika en omfattande processföring. Vidare skulle en part i en process kunna framställa invändningar som orsakade motparten omfattande beviskostnader om rättegångskostnadsregleringen inte fanns.³¹ Den reparativa funktionen innebär att den vinnande parten får ersättning för de kostnader som uppkommit på grund av processen.³² Vid större processer kan rättegångskostnaderna uppgå till betydande belopp och vid mindre processer kan rättegångskostnaderna uppgå till stora belopp i förhållande till saken, varför den reparativa funktionen fyller en viktig funktion oavsett målets storlek.

I fallet att den tappande parten använder ett processbolag för att föra processen och ansvarsgenombrott inte aktualiseras kan den vinnande parten inte räkna med någon ersättning för sina rättegångskostnader. Detta innebär att rättegångsreglernas

²⁹ Ekelöf, Rättegång - Tredje häftet, s 280 samt Jacobsson, Parts kostnad i civilprocess, s 24 f

³⁰ Jacobsson, Parts kostnad i civilprocess, s 56 f samt SOU 1982:26, s 223 f.

³¹ Ekelöf, Rättegång - Tredje häftet, s 280.

³² Fall där full kostnadstäckning inte fås på grund av att exempelvis reglerna om förenklat tvistemål (se 18 kap 8 a § RB) är aktuella kommer inte beröras närmare, då processbolagsupplägg knappast är aktuella i dessa fall.

reparativa funktion blir helt verkningslös. Även den handlingsdirigerande funktionen förlorar i princip sin verkan eftersom det enda kapital som den tappande parten riskerar är de kostnader som är förknippade med att starta ett aktiebolag, kostnader för det egna ombudet samt det aktiekapital som krävs för att förhindra personligt ansvar i enlighet med reglerna i 25 kap. 18 § ABL.

3.3 Gällande rätt, ansvarsgenombrott i processbolag

Gällande rätt avseende ansvarsgenombrott i processbolag är, om ännu oklar, mycket nyligen förtydligad av Högsta domstolen i T 2133-14, av 11/12 2014. Ansvarsgenombrott gällande processbolag är ett specialfall av institutet ansvarsgenombrott varför ansvarsgenombrottspraxisen är av stor vikt. Då rättspraxis från Högsta domstolen endast består av ett enda fall, kan även andra fall vara relevanta trots att de begränsar sig till underinstansernas resonemang.

3.3.1 RH 2011:24

RH 2011:24 gällde ett bolag ("Processbolaget"), med ett aktiekapital om 100 000 kronor. Processbolagets enda verksamhet bestod i att föra en skadeståndsprocess. Styrelseledamöterna, som först utgjordes av M.E och därefter O.A, hade drivit Processbolaget. Skadeståndsprocessen gällde en överlåten eventuell rätt till skadestånd från en tidigare styrelseledamot, P.O.N, i ett aktiebolag som var försatt i konkurs. Processbolaget förlorade skadeståndsprocessen och ålades att ersätta motpartens rättegångskostnader om 504 149 kronor. Då Processbolaget saknade medel försattes det i konkurs, och någon utdelning i konkursen kunde inte lämnas. P.O.N stämde då Processbolagets tidigare styrelseledamoter M.E och O.A med yrkande om att de solidariskt skulle utge 504 149 kronor i enlighet med principerna om ansvarsgenombrott.

I såväl Tingsrätten som Hovrätten bifölls yrkandet med stöd av ansvarsgenombrottsreglerna. Domslutet har motiverats med de speciella omständigheter som var för handen i fallet.

Bolagets enda verksamhet var den aktuella skadeståndsprocessen. Den svarande i skadeståndsprocessen hade inte haft något val utan hade tvingats in i en kostbar process. Företrädarna för Processbolaget hade inte förnekat att avsikten med att använda aktiebolagsformen var att undkomma betalningsskyldighet för motpartens kostnader vid en eventuell förlust och någon annan verksamhet hade inte bedrivits i bolaget.

Tingsrätten menade att förfarandet med att använda ett aktiebolag på det här viset, för att undkomma processkostnader på den svarandes bekostnad, var att beteckna ”som ett klart exempel på ett illojalt missbruk av aktiebolagslagens grundläggande principer om aktieägares frihet från personligt ansvar”. Vidare var förfarandet till synes systematiskt då det fanns ytterligare två bolag där samma omständigheter var för handen och styrelseledamöterna i de tre bolagen hade en tydlig koppling till varandra. Dessa omständigheter gjorde att tingsrätten ansåg att det var befogat att frånga ABLs regler om frihet från personligt ansvar.

Processbolaget ägdes av ett aktiebolag med säte på Gibraltar och på grund av ett intrikat upplägg med korsvis ägande var det omöjligt för domstolen att utröna vem som ägde Processbolaget och därmed också vem som skulle åläggas det personliga ansvaret. På grund av detta ålades ”de personer som stått för verksamheten”, nämligen M.E och O.A, ett solidariskt, personligt ansvar för bolagets skulder. Hovrätten fastställde tingsrättens domslut, och prövningstillstånd i Högsta domstolen beviljades aldrig.

3.3.2 T 2133-14

T 2133-14 är ett centralt och mycket viktigt fall då antalet avgöranden från Högsta domstolen avseende ansvarsgenombrott i allmänhet och ansvarsgenombrott vid användande av processbolag i synnerhet har varit mycket begränsat. T 2133-14 är det första avgörandet där Högsta domstolen tar upp frågan om ansvarsgenombrott vid användande av processbolag. Prövningstillståndets utformning gör att fallet i Högsta domstolen endast avsåg frågan huruvida de svarande var

ersättningsskyldiga gentemot käranden ”enligt principerna om ansvarsgenombrott”.

Sakomständigheterna i fallet var följande. MH och JL hade tidigare varit ägare till aktiebolag som drabbats av stora skattetillägg. På grund av bland annat skattetilläggen försattes aktiebolagen i konkurs. Konkursbona väckte då talan mot Deloitte, eftersom skattetilläggen härrörde från transaktioner där Deloitte hade varit rådgivare. Sedermera förvärvade MH och JL ett lagerbolag och blev på så vis ägare till halva bolaget vardera. MH utsågs till styrelseledamot och JL till suppleant i bolaget (”Processbolaget”) och båda hade ensam firmateckningsrätt. Efter bildandet av Processbolaget förvärvade Processbolaget processföremålet från konkursbona och drev därefter processen mot Deloitte.

I mars 2011 avgjorde tingsrätten tvisten mellan Processbolaget och Deloitte, och Processbolagets talan ogillades. Processbolaget förpliktades då att ersätta Deloitte:s rättegångskostnader om drygt tre miljoner kronor. Några dagar efter domens avkunnande försattes Processbolaget i konkurs på egen begäran. Då någon annan verksamhet än processen mot Deloitte inte bedrevs i Processbolaget, och de inbetalningar som gjorts till Processbolaget sammanföll med utbetalningarna till de egna ombuden, uppgick bristen i Processbolaget till ungefär samma summa som Deloitte:s fordran. Någon utdelning kunde inte lämnas i konkursen.

Deloitte har därefter, bland annat, gjort gällande att JL och MH är skyldiga att ersätta Deloitte för deras rättegångskostnader enligt principerna om ansvarsgenombrott. Högsta domstolens slutsats av de bakomliggande omständigheterna kring Processbolaget är att Processbolaget endast har varit ett medel för att MH och JL ska kunna begränsa risken för ekonomiska förluster på grund av rättsprocessen, men samtidigt behålla möjligheten att ta del av de ekonomiska fördelar som en eventuell framgång i processen skulle ge. Högsta domstolen menade att upplägget med Processbolaget uteslutande har syftat till att kringgå rättegångsbalkens regler om ansvar för rättegångskostnader ”och därmed

till att rubba det incitament och den balans som dessa regler avser att åstadkomma”.

Mot bakgrund av dessa omständigheter, och på grund av frånvaron av omständigheter som talade i motsatt riktning, ålade Högsta domstolen ML och JL personligt betalningsansvar för Deloittes fordran på Processbolaget.

3.3.3 Diskussion T 2133-14

Enligt prövningstillståndet avser fallet frågan om ersättningskyldighet för JL och MH ”enligt principerna om ansvarsgenombrott”. Skrivningen kan ge intrycket att ansvarsgenombrott är en enhetlig samling principer, men som Håkansson argumenterar är det istället ett brett spektrum av argument och situationer som aktualiseras.³³ Därvid kan det bli problematiskt att dra långtgående slutsatser om ansvarsgenombrott i allmänhet utifrån fallet som i min mening snarare får ses som en exemplifiering av ett fall av ansvarsgenombrott än som ett försökt att skapa en allmän, principiell regel. Såsom första avgörande om ansvarsgenombrott i processbolag från Högsta domstolen bidrar det dock med ett avsevärt mycket klarare rättsläge än tidigare, även om rättsområdet fortfarande i många avseenden är oklart. Högsta domstolen konstaterar att ansvarsgenombrott kan avse ett antal olika situationer:

”Bestämmelsen om ansvarsfrihet i 1 kap. 3 § första stycket aktiebolagslagen är generellt avfattad. Uttalandena i motiven om ansvarsgenombrott får anses närmast ta sikte på det ansvar för aktieägare som kan följa av mera allmänt tillämpliga civilrättsliga principer. Sålunda kan förpliktelser enligt ett avtal under vissa förutsättningar göras gällande inte bara mot den som formellt har åtagit sig dem utan även mot den som har det reella intresset i saken, t.ex. när en verksamhet i en juridisk person i själva verket är att se som bedriven

³³ Analys av Håkan Andersson, Infotorg 30 december 2015.

av ägaren själv.³⁴ Vidare kan en aktieägare i vissa situationer bli ersättningskyldig på grund av allmänna skade- ståndsrättsliga regler.³⁵ Även i vissa andra särskilt kvalificerade fall kan ett personligt betalningsansvar för aktieägare komma i fråga. Vad som nu har sagts om möjligheten av ansvar för aktieägare kan beroende på omständigheterna tänkas gälla även annan än aktieägare, t.ex. en styrelseledamot.³⁶

De två första principerna som anförs, en mellanmansrättslig och en skadeståndsrättslig, har tidigare berörts av Högsta domstolen i de refererade fallen. Den tredje, det vill säga *andra särskilt kvalificerade fall*”, är däremot en nyhet och central för fallets utgång och processbolagskonstruktion. Vad som avses med ”särskilt kvalificerade fall” blir därför mycket viktigt att förstå för att kunna utreda gällande rätt avseende ansvarsgenombrott, i vart fall enligt Sandström.³⁷

Högsta domstolens mått av tydlighet och konkretion angående vad som avses med särskilt kvalificerade fall är inte speciellt hög, vilket gör att tolkningen av skrivningen inte blir helt säker. Sandström menar att särskilt kvalificerade fall på goda grunder kan tolkas på två olika sätt. Den första tolkningen är att särskilt kvalificerade fall är en uppsättning situationer som inte tar direkt avstamp i äldre rätt eller doktrin. Denna tolkning motiverar Sandström med Högsta domstolens källknapphet och menar att om äldre doktrin fortfarande hade varit aktuell, hade detta tagits upp i Högsta domstolens domskäl. Sandström menar dock vidare att Högsta domstolens fåordighet gör att det är mycket svårt att tolka domskälen och att andra tolkningar är möjliga. En alternativ tolkning är att särskilt kvalificerade fall innefattar de rekvisit och tankar som förts fram i äldre praxis och doktrin.³⁸

³⁴ jfr NJA 1935 s 81 och NJA 1975 s 45.

³⁵ jfr NJA 1947 s 647.

³⁶ T 2133-14

³⁷ Analys av Torsten Sandström, Infotorg, 9 januari 2015.

³⁸ Analys av Torsten Sandström, Infotorg, 9 januari 2015. Se även kapitel 2.2 och kapitel 2.3.

Såsom jag läser Högsta domstolens domskäl håller Högsta domstolen kvar vid de omständigheter för ansvarsgenombrott som utvecklats i tidigare praxis och doktrin. Jag instämmer i Sandströms kritik avseende Högsta domstolens brist på tydlighet i domskrivningen, men övervägande argument talar enligt min mening för den nyss nämnda tolkningen. När Högsta domstolen kommer till ”Bedömningen i detta fall”, tas omständigheter kring bolaget och ägarna upp som ligger väl i linje med äldre praxis. Högsta domstolen menar att Processbolaget inte har bedrivit någon annan verksamhet än rättsprocessen, och har varit helt beroende av ägarnas kapitaltillskott. Någon plan för att Processbolag ska kunna bära sina egna kostnader har inte funnits. Detta innebär att Processbolaget har varit *osjälvständigt* och *underkapitaliserat*. Högsta domstolen drar utifrån detta slutsatsen att ägarna använt Processbolaget enbart för att undkomma RBs regler om fördelning av rättegångskostnader. Ägarna har därmed använt bolagsformen på ett stötande sätt, vilket motsvarar *otillbörlighetsrekvisitet*.³⁹

3.4 Syftet med ansvarsgenombrottsintitutet

Syftet med ansvarsgenombrottsinstitutet varierar från fall till fall beroende på omständigheterna, och därmed anledningen till ansvarsgenombrottet i varje särskilt fall. Rör det sig om en situation där verksamheten i ett aktiebolag kan betraktas som bedrivet av ägaren själv, som exempelvis i NJA 1935 s. 81, torde syftet med ansvarsgenombrottsreglerna vara att placera kostnaderna på rätt subjekt. Rör det sig istället om ansvarsgenombrott på grund av liknande omständigheter som i T 2133-14 torde syftet vara att förhindra missbruk av aktiebolagsformen, samt upprätthålla lagstiftarens intentioner avseende rättegångsbalkens regler.

³⁹ Jfr. Anderssons rekvisit under kapitel 2.3.

3.5 Analys av gällande rätt avseende processbolag

Gällande rätt har blivit betydligt klarare efter Högsta domstolens avgörande i T 2133-14, men många frågetecken kvarstår ännu. Såsom jag förstår Högsta domstolen är äldre praxis och doktrin fortfarande relevant. Detta innebär att viktiga faktorer att beakta vid bedömning om ansvarsgenombrott kan aktualiseras är huruvida bolaget är osjälvständigt och underkapitaliserat. Vidare är ägarnas syfte med bolagskonstruktionen också en faktor som påverkar bedömningen.

En annan omständighet som med största sannolikhet har en viss påverkan på bedömningen om ansvaret ska bryta igenom är hur processföringen ser ut. Rättegångsbalkens regler om fördelningen av rättegångskostnad minskar viljan att driva svaga processer hos den presumtive normalkäranden, men avseende processbolag får inte rättegångsbalkens handelsdirigerande syfte genomslag. Detta innebär att processen i processbolag kan föras mer vidlyftigt utan risk för negativa ekonomiska konsekvenser, om inte ansvaret bryter igenom. Enligt min mening torde det faktum att ett processbolag för en mycket svag talan, eller en allt för vidlyftig process kunna påverka ansvarsgenombrottsbedömningen. Högsta domstolen har uttalat följande avseende risken för att den tappande parten ska förpliktigas att ersätta motpartens rättegångskostnader:

”Ju svagare talan är, desto större blir risken för ett sådant ansvar. Vid förlust blir dessutom kostnaden högre, ju mer vidlyftigt processen har drivits.”⁴⁰

Uttalandet kan i sitt sammanhang tolkas på så vis att ju större risken vid processens inledande är att man kommer ådra sig ansvar för motpartens rättegångskostnader, ju starkare talar argumenten för ansvarsgenombrott.

Ett bolags osjälvständighet kan manifesteras på ett antal olika sätt. Det bolag som inte bedriver någon annan verksamhet än att föra processer, och därvid inte

⁴⁰ T 2133-14

har någon annan verksamhet, eller avsikt att starta annan verksamhet som kan ge inkomst till bolaget, torde vara osjälvständigt. I vart fall torde bolaget vara osjälvständigt om det dessutom är beroende av kontinuerliga kapitaltillskott från ägarna för att klara att driva processen. Osjälvständighets- och underkapitaliseringsrekvisiten har därmed ett förhållandevis nära samband med varandra. Ägarnas uppsåt med ett visst bolagsarrangemang är en till synes relevant omständighet. Utifrån bolagets objektiva förhållanden, framför allt eventuell osjälvständighet och underkapitalisering, kan ofta slutsatser dras om ägarnas avsikt med associationen.

På grund av den knapphändiga praxisen är det dock svårt att göra uttalanden om vilket vikt varje omständighet ska tillmätas. Exempelvis kan det finnas bolag som för en viss process där bolaget har viss självständighet, som bedriver viss egen affärsverksamhet, men som är klart underkapitaliserat för att klara av att driva processen. Möjligen blir då ägarnas avsikt av avgörande betydelse – drivs processen i bolaget för att processföremålet uppkommit i verksamheten, eller har processföremålet överlåtit till bolaget för att skydda ett annat bolag vid en eventuell förlust? Några generella uttalanden är svåra att göra, utan frågan får avgöras från fall till fall. Dock torde det vara så att om någon av faktorerna, exempelvis måttet av osjälvständighet, inte är hög, torde de andra faktorerna behöva vara av desto högre styrka. Tanken med ansvarsgenombrottsreglerna är att förhindra viss stötande användning av associationer, och inte att rubba på den lagstadgade ansvarsfriheten för ägare i legitima verksamheter.

4 HQ – En fallstudie

4.1 Fallet HQ

HQ AB är ett svenskt aktiebolag som bildades 1999 och är noterat på Aktietorget. År 2009 var HQ AB, då noterat på OMX Stockholms Midcaplista, ägare till åtta dotterbolag, där de två dotterbolagen HQ Fonder Sverige AB och HQ Bank AB var de mest betydande innehaven.⁴¹ Under 2010 började det framkomma tveksamheter kring HQ Banks tradingverksamhet. Finansinspektionen menade att HQ Bank grovt övervärderat sin tradingportfölj. Enligt Finansinspektionens bedömning hade en korrekt värdering av tradingportföljen inneburit att HQ Bank hade varit underkapitaliserad i förhållande till gällande regler sedan 2008. Finansinspektionen menade vidare att bankens riskhantering haft stora brister, och trots upprepad kritik från Finansinspektionen förstärktes inte riskavdelningen. Banken har också enligt Finansinspektionen lämnat in bristfälliga och felaktiga bedömningar om bankens kapitalbehov, vilket har dolt bankens problem.⁴²

När problemen började uppdagas vidtog HQ åtgärder för att sänka risknivån i verksamheten och för att synliggöra de faktiska värdena i koncernen. HQ gjorde detta genom att avveckla tradingverksamheten genom en forcerad avveckling. Avvecklingen blev mycket kostsam och för att stärka kapitalbasen såldes dotterbolaget HQ Fonder. Såväl försäljningen av HQ Fonder samt avvecklingen av tradingportföljen slutfördes i juni 2010.⁴³

Finansinspektionen beslutade, mot bakgrund av det ovanstående, att 2010-08-28 återkalla HQ Banks tillstånd samt ansöka om likvidation för bolaget. HQ Banks alla tillstånd återkallades, vilket innebar att de inte längre hade tillstånd att driva bank- och värdepappersrörelse, pensionssparrörelse eller vara registrerade som

⁴¹ HQ ABs årsredovisning 2009, s. 60.

⁴² Promemoria, Finansinspektionens kommunikationsavdelning.

⁴³ Pressmeddelande från HQ, 2010-05-26, 2010-06-08 samt 2010-06-29

fondförvaltare. Finansinspektionens beslut ledde till att HQ AB avyttrade HQ Bank till Carnegie Investment Bank AB i september 2010.⁴⁴

Den 26 november 2010 avnoterades HQ AB på från NASDAQ OMX Stockholm och noterades tre dagar senare på Aktietorget. Efter försäljningen av HQ Bank i september 2010 har HQ AB inte bedrivit någon operativ verksamhet. Inriktningen på bolaget har istället varit att:

”avveckla bolagets icke likvida tillgångar och driva utredningar avseende skadestånds- och återvinningskrav”.

På bolagsstämman 24 maj 2011 beslutades att bolaget skulle väcka skadeståndstalan mot den tidigare huvudägaren, nio tidigare styrelseledamöter, tidigare verkställande direktör, ansvarig revisor samt det registrerade revisionsbolaget KPMG. Grunden för skadeståndstalan var att de angivna subjekten genom fel och försummelse orsakat HQ skada.

4.2 HQ AB – ett processbolag?

HQ ABs verksamhet har, på grund av händelserna under 2010 och stämningarna, utvecklats till att bli densamma som för ett processbolag. Om sin verksamhet skriver HQ AB i 2014 års årsredovisning följande:

”HQ befinner sig i en mycket speciell situation eftersom den enda kvarvarande verksamheten som bedrivs är pågående utredningar och domstolsprocesser för skadestånds- och återvinningskrav. Kostnaderna för att kunna genomföra detta är höga. Bolaget saknar dessutom löpande intäkter.”⁴⁵

⁴⁴ Pressmeddelande, Finansinspektionen 2010-08-28. Pressmeddelande, Cision, 2010-09-03.

⁴⁵ HQ ABs årsredovisning 2014, s 10.

Bolagets enda verksamhet är därmed att driva processer. Såsom HQ AB själva påpekar är detta en kostsam verksamhet, och några intäkter från övrig verksamhet finns inte. Bolagets verksamhet finanseras därför genom att aktieägarna skjuter till kapital, genom nyemissioner med företrädesrätt för befintliga aktieägare.⁴⁶ De förda processerna omfattar totalt krav på drygt 3,7 miljarder kronor.⁴⁷

HQ AB uppvisar därmed de huvuddrag som definierar ett processbolag. Att bolaget tidigare drivit annan verksamhet kan knappast påverka bedömningen avseende kategoriseringen av HQ AB som ett processbolag.

4.3 Ansvarsgenombrott möjligt i HQ?

Om HQ AB förlorar de processer de driver, kommer bolaget att bli skyldigt att betala motpartens rättegångskostnader i enlighet med rättegångsbalkens regler. HQ tillförs årligen kapital genom nyemission för det kommande årets egna processkostnader. Detta innebär att HQ inte har några tillgångar av värde, samt mycket lite likvida medel och därmed inte kommer ha förmåga att betala motpartens rättegångskostnader vid en eventuell förlust av processerna.

De, enligt min mening, viktigaste faktorerna vid bedömningen om huruvida ansvarsgenombrott kan bli aktuellt är:

- 1) Bolagets mått av osjälvständighet.
- 2) Bolagets kapitalisering.
- 3) Ägarnas avsikt med att föra processen i bolaget.

HQ AB bedriver sedan 2 september 2010 ingen operativ verksamhet. Enligt 2010 års årsredovning ägnar sig HQ AB helt åt ”att driva de utredningar och skadeståndskrav som beskrivs nedan”.⁴⁸ Någon verksamhet utöver processföringen existerar därmed inte, och någon plan för att i framtiden bedriva

⁴⁶ HQ ABs årsredovisning 2014, s. 10 f.

⁴⁷ Pressmeddelande, HQ AB, 2014-10-21

⁴⁸ HQ AB årsredovisning 2010

annan verksamhet verkar inte heller existera. Någon plan på hur bolaget ska kunna betala motpartens rättegångskostnader vid en eventuell förlust står inte att finna. Bolagets egna ombudskostnader betalas genom att aktieägarna årligen skjuter till kapital genom nyemission. Att kapitalet tillskjuts årligen och inte, som är vanligt förekommande bland processbolag, när betalning till ombuden ska göras, beror med all säkerhet på det stora antalet aktieägare och det faktum att bolaget är ett publikt aktiebolag som är listat på Aktietorget. Detta innebär att processen för att skjuta till kapital till bolaget blir långt mer komplex och dyr än avseende ett mindre, privat aktiebolag.

Sammantaget uppvisar HQ AB ett mycket stort mått av osjälvständighet. Bolaget är helt beroende av ägarnas kapitaltillskott och kommer så vara till processerna är avslutade. Bolaget är också klart underkapitaliserat. Utan tillskott från ägarna skulle bolaget snart tvingas ansöka om konkurs, och om bolaget tappar de förda processerna finns inga möjligheter över huvud taget att betala motpartens rättegångskostnader.

Avseende ägarnas avsikt med att föra processen i HQ AB kan det först konstateras att när, eller i vart fall i nära anslutning till att processföremålet uppstod bedrev HQ AB en omfattande och legitim verksamhet. Detta talar möjligen emot att ägarna skulle ha haft något icke-legitimt syfte med att bedriva processen i HQ AB.

Å andra sidan är det så att processföremålet har till vissa delar uppstått i HQ AB, och till vissa delar i HQ Bank. I samband med försäljningen av HQ Bank till Carnegie har HQ Bank överlåtit sin rätt till ersättning av skadevållarna till HQ AB.⁴⁹ Det kan inte uteslutas att anledningen till att processföremålet överläts var att processföremålets värde var större för HQ AB än för exempelvis Carnegie då nedsidan vid processförlust ansågs begränsad för HQ AB på grund av den personliga ansvarsfriheten. Vidare är det så att när HQ AB startade sina utredningar och sedermera även processer, var det helt klart att bolaget inte hade

⁴⁹ T 9311-11, aktilaga 1, stämmingsansökan, s 4.

några större tillgångar, ingen operativ verksamhet och att det var klart underkapitaliserat för att driva större processer utan kapitaltillskott från ägarna. Situationen för tankarna till 25 kap ABL och dess regler om personligt ansvar. Tidpunkten för när HQ slutade driva rörelse, och därmed övergick till att bli ett processbolag, kan analogivis jämföras med den kritiska tidpunkten i 25 kap 18-19 §§ ABL. Slutsatsen av en sådan analogi blir att HQ hade kunnat föra processer utan risk för aktieägaransvar under tiden bolaget fortfarande bedrev rörelse, men efter att all rörelsedrivande verksamhet avyttrats kan, givet HQs förutsättningar, processer endast startas och föras med risk för ansvarsgenombrott. Vidare kan sägas att avsikten med friheten från personligt ansvar som stadgas i 1 kap. 3 § ABL är att näringsidkare ska kunna ta kalkylerade risker i näringsverksamheten utan att riskera hela sitt privata kapital. En näringsidkare som exempelvis vill leverera varor till ett nystartat aktiebolag är dock medveten om ABLs regler i detta hänseende, och kan vidta åtgärder för att minska sin egen risk genom att till exempel kräva personlig borgen, förskottsbetalning eller helt enkelt välja att inte sluta avtal och därmed inte leverera varorna. De svaranden i HQ ABs processer blir till skillnad från den påhittade leverantören dock *ofrivilliga* borgenärer om de vinner processerna. De har inte haft något val huruvida de vill bli indragna i en rättsprocess, och de har inte heller haft möjlighet att vidta åtgärder för att minska risken att inte få betalt. Vidare torde bolagets uppfattning att bolaget kan försättas i konkurs utan risk för aktieägarna vid förlust av processerna ha inverkat på beslutet att driva processerna.

Det kan vara svårt att hitta en allmän aktieägaravsikt då HQ AB har ungefär 20 000 olika aktieägare.⁵⁰ Detta torde innebära att de objektiva omständigheterna, osjälvständighet och underkapitalisering, kan tillmätas större betydelse. Dessa objektiva omständigheter talar med all önskvärd styrka för att ansvaret för HQ ABs eventuella skulder borde bryta igenom till aktieägarna.

⁵⁰ <http://www.aktietorget.se/InstrumentInfo.aspx?InstrumentID=SE0000622656>

I doktrinen har ibland givits uttryck för uppfattningen att för att ansvarsgenombrott ska vara aktuellt ska det röra sig om ett begränsat antal delägare. Som tidigare anförts⁵¹ kan det dock ifrågasättas om den uppfattningen har något reellt stöd i praxis. Att HQ har många aktieägare torde därmed inte utgöra något hinder för att ansvarsgenombrott kan ske.

Vidare kan, som ovan diskuterats⁵², ett bolags processföring påverka ansvarsgenombrottsbedömningen. Om HQs processföring har varit omfattande, slarvig eller redan från början byggt på en tveksam grund kan detta påverka ansvarsgenombrottsbedömningen. Då de processer som förs är mycket omfattande och förhållandevis komplexa är det svårt för andra än parterna att under pågående rättegång bilda sig någon vidare uppfattning om kärandens möjligheter till framgång. Det ligger också utanför den här examensuppsatsen att göra sådana bedömningar. Vad som kan noteras är att den tidigare huvudägaren i HQ, Investment AB Öresund, inte gör någon reservering i balansräkningen för HQs krav.⁵³ Det kan konstateras att processföringen i HQ AB har varit mycket vidlyftig. HQ AB har ingett hundratals sidor med inlagor, samt ett extremt omfattande material i form av bilagor.⁵⁴

Sammantaget kan därmed sägas att de centrala omständigheterna för att ansvarsgenombrott ska aktualiseras föreligger i HQ AB. Bolaget är osjälvständigt i förhållande till ägarna samt klart underkapitaliserat. Processföremålet i HQ ABs tvister är vidare delvis förvärvat varför avsikten med att föra de mycket omfattande processerna i HQ AB med stor sannolikhet är att begränsa kapitalförlusten om tvisten tappas, på bekostnad av de svarande. Utöver de centrala omständigheterna har HQ AB en mycket omfattande processföring, och de svarande blir ofrivilliga borgenärer. Eftersom det saknas övriga omständigheter som talar emot ansvarsgenombrott torde ovan nämnda förhållanden innebära att ansvaret för HQs

⁵¹ Se kapitel 2.4.

⁵² Se kapitel 3.5.

⁵³ Investment AB Öresund, årsredovisning 2013, s 39.

⁵⁴ Se T 9311-11, T 9306-11 samt T 10155-11.

framtida skulder kommer kunna åläggas annan än bolaget genom ansvarsgenombrott om de framtida borgenärerna för en sådan talan.

4.4 Ansvar för HQs förpliktelser vid ansvarsgenombrott

Som konstaterats tidigare är huvudregeln att det är aktieägarna som drabbas av ansvaret för bolagets förpliktelser vid ansvarsgenombrott. Huvudregeln är dock inte undantagslös, utan Högsta domstolen har uttalat att även andra kan komma att drabbas av ett ansvarsgenombrott, kanske då främst styrelseledamöter. Även om Högsta domstolen lämnade frågan om vilka som kan drabbas av ansvaret efter ansvarsgenombrott därhän, är det klart tänkbart att styrelseledamöter kan bli ansvariga främst när aktieägarna exempelvis inte går att identifiera, eller om det rör sig om något slags bulvanförhållande. I det förevarande fallet finns det till synes inga starkare argument som talar för att placera ansvaret för HQs skulder på styrelsen då aktieägarna är kända. Det finns därmed ingen mening med att placera ansvaret på styrelsen vid förlust av processerna när det är aktieägarkollektivet som får ta del av det positiva ekonomiska utfallet om HQ vinner sina processer.

I praxis avseende ansvarsgenombrott har det varit en eller flera dominerande ägare i bolagen som har drabbats av ansvarsgenombrott. Även om ett ansvarsgenombrottsfall med ett större antal aktieägare aldrig prövats av högre instans, skulle det vara tänkbart med en lösning där endast storägarna drabbades av ansvarsgenombrottet då dessa har större inflytande över bolagets agerande och kan driva bolagets inriktning på ett annat sätt än småägare. En sådan lösning skulle dock innebära flera betydande problem. Lösningen skulle initialt innebära gränsdragningsproblem. Frågan om hur stor ägarandel en ”storägare” behöver ha för att anses vara storägare är inte helt okomplicerad. Skulle ägarandelen vara en fast procentsats skulle det kunna innebära oskäligen resultat där en ägare kan drabbas av mångmiljonbelopp på grund av ansvarsgenombrott, medan en annan ägare med nästan lika stor ägarandel inte drabbas alls. Lösningen skulle också ge upphov till en mer principell tveksamhet, där risk-belöningssystemet för aktieägare blir diametralt olika beroende på hur stor andel av aktierna en viss ägare innehar. Problemen som en sådan lösning skulle föra med sig torde därför överskugga

eventuella fördelar. Å andra sidan kan det argumenteras för att småägare intar en slags konsumentliknande position då dessa ofta inte har möjlighet att lägga ner tid och resurser på att analysera aktierna de köper på samma sätt som storägare. Detta argument torde dock inte ha någon vidare styrka, då de personer som handlar med mindre bolags aktier torde vara klart mer insatta i aktiehandel än den genomsnittliga småspararen. Vidare innebär marknadsmekanismerna att såväl bolags-, marknads- och annan risk ska vara inprisat i ett bolags aktiekurs. Att då begränsa nedsidan, men inte uppsidan, i en aktie för vissa utvalda grupper riskerar att snedvrída marknaden.

På grund av det ovan anförda torde ett eventuellt ansvarsgenombrott i HQ AB kunna drabba alla aktieägare, men sannolikt inte styrelsen.

4.5 Konsekvenser av ansvarsgenombrottsfrågan

Om en framtida borgenär för talan om ansvarsgenombrott mot HQ kommer resultatet av talan, i vart fall om den tas upp av Högsta domstolen, med största sannolikhet få konsekvenser även utanför HQs aktieägarkollektiv.

Om ansvarsgenombrott skulle ske i HQ skulle detta potentiellt kunna påverka marknads förtroende för aktiemarknaden. Även om aktiehandel generellt anses innebära förhållandevis hög risk, och speciellt i ett bolag som HQ efter avyttringen av de rörelsedrivande delarna, så är risken som avses att investeringen sjunker i värde. Gällande traditionell aktiehandel anses risken generellt vara begränsad till insatt kapital. Då HQ i sin nuvarande form är ett mycket ovanligt bolag, ett icke-rörelsedrivande, börsnoterat bolag, torde dock förtroende inte påverkas i någon nämnvärd omfattning. Således torde ett ansvarsgenombrott i HQ inte ha någon större påverkan på allmänhetens förtroende för börser.

Om ansvarsgenombrott inte skulle ske i HQ skulle detta öppna upp för en möjlighet att komma runt den praxis som etablerats av Högsta domstolen kring processbolag. Beroende på hur domskrivningen i det eventuella fallet skulle se ut, kan ett antal olika förfaranden tänkas. Skulle ansvarsgenombrott inte ske på grund

av det stora antalet ägare vore det möjligt att starta processbolag och sprida ägandet kraftigt. Detta görs möjligen enklast genom en notering på exempelvis Aktietorget. Ett sådant förfarande behöver inte bli allt för kostsamt, speciellt inte om det är en mycket omfattande process.⁵⁵ Skulle orsaken till att HQ inte drabbas av ansvarsgenombrott istället vara att bolaget har en historik som rörelsedrivande bolag med en legitim rörelse, kan istället upplägg tänkas där den som vill föra en process förvärvar ett bolag som av någon anledning inte längre driver verksamhet. Den här typen av förfaranden är knappast önskvärda, och även om domstol i en senare skede kommer till slutsatsen att ansvarsgenombrott är möjligt i bolag där sådana förfarande har genomförts, innebär det osäkra rättsläget ändå att betydande osäkerhet för en part som dras in i rättegång mot ett sådant bolag.

⁵⁵ <https://www.aktietorget.se/CompanyListingTip.aspx?Language=1>

6. De lege ferendadiskussion och avslutande synpunkter

6.1 De lege ferenda

Som tidigare framhållits har ansvarsgenombrottsinstitutet länge varit omgärdad av många frågetecken. Frågor om i vilka situationer ansvarsgenombrott kan tillämpas, vilka rekvisit som ska vara uppfyllda och så vidare har varit frågor som det rått stor oklarhet kring. I och med Högsta domstolens avgörande T 2133-14 har många frågor besvarats, men nya frågor dök upp eller lämnades obesvarade i och med rättsfallet. Ett oklart rättsläge avseende ansvarsgenombrott är negativt ur såväl allmän rättssäkerhetssynpunkt som för enskilda personer eller bolag som kan komma att drabbas av stor osäkerhet kring betydande fordringar. Det kan därför ifrågasättas varför ansvarsgenombrott inte har kommit att omfattas av något lagstiftningsarbete. Det finns redan viss lagstiftning avseende prsonligt ansvar för styrelsemedlemmar och aktieägare i ABL kapitel 25 så det är inte principiellt okänd mark för lagstiftaren. Lagstiftaren har till synes gått från en positiv inställning till att lagstifta om ansvarsgenombrott, till att på senare år anse att gällande rätt bör utvecklas av domstolarna.⁵⁶ Lagstiftaren verkar i och för sig anse att det av principiella skäl vore lämpligt att lagstifta om ansvarsgenombrott i och med att lagstiftaren anser att domstolarna ska ha möjlighet att göra undantag från aktieägares personliga betalningsansvar.⁵⁷ De invändningar som har gjort att någon lagstiftning på området inte har kommit till stånd är till synes dels att lagstiftaren inte vill äventyra aktiebolagformens ”användarbarhet och attraktivitet” samt att det är svårt att skriva en ur rättssäkerhetssynpunkt bra lagtext.⁵⁸

Mot detta kan framför allt två invändningar göras. För det första kan det ifrågasättas om ett ansvarsgenombrottsinstitut som existerar i rättspraxis påverkar aktiebolagets ”användarbarhet och attraktivitet” mer menligt än om det hade funnits i lagtext. Det är i min mening klart mer oöverskådligt att skaffa sig en

⁵⁶ SOU 1987:59, Prop. 1990/91:198, SOU 2001:1 samt Prop. 2004/05:85.

⁵⁷ Prop. 2004/05:85, s 207.

⁵⁸ Prop. 1990/91:198, s 42-43 samt Prop. 2004/05:85, s 207-208.

uppfattning om ett rättsområde som vuxit fram i praxis under snart 100 år, än det som finns antecknat i lagtext med lättillgängliga förarbeten till stöd för bedömningen. För det andra kan det ifrågasättas om ett ansvarsgenombrottsinstitut som existerar i praxis är mer tillfredställande ur rättssäkerhetssynpunkt än det som finns i lagtext. Enligt min mening är det tveksamt om en acceptabel lagtext med förarbeten verkligen kan vara ett sämre alternativ ur förutsebarhets- och rättssäkerhetssynpunkt än den icke-existerande lagtexten. Så som jag läser Högsta domstolen fall T 2133-14 handlar det vidare om ett exempel på när ansvarsgenombrott kan aktualiseras, och någon avsikt att utforma en principiell regel finns inte. Det gör det svårt att applicera Högsta domstolens fall på situationer med liknande, men annorlunda, förutsättningar. I min mening finns det därför starka argument som talar för att området borde lagstiftas. Lagrådet skriver:

”Ett införande av regler om ansvarsgenombrott [bör] föregås av fördjupad utredning om vilka företeelser som bör träffas av lagregler och hur rekvisiten för ansvarsgenombrott bör utformas”⁵⁹

En sådan fördjupad utredning som utmynnar i lagtext torde bringa en betydligt högre grad av klarhet till rättsområdet än den i dag föreliggande. Detta vore till gagn för rättssäkerheten såväl som för enskilda personer och aktiebolag. Att lagstifta kring ansvarsgenombrott är därför enligt min mening att rekommendera.

⁵⁹ Prop. 1990/91:198, s 45.

6.2 Avslutande synpunkter

Sammanfattningsvis kan det konstateras att ansvarsgenombrott är ett område där rättsläget blivit betydligt klarare på senare tid, men att många frågor och oklarheter kvarstår. I min mening är dagens ordning tillfredställande materiellt. Den utarbetade praxisen innebär att ansvarsgenombrott används mycket restriktivt men ändå utgör ett skydd för godtroende borgenärer som utsätts för stötande bolagsupplägg. Det bör dock noteras att det kan vara svårt att utifrån dagens förhållandevis sparsamma praxis på området konstatera exakt vad gällande rätt innebär. Det finns en mängd olika aspekter och bedömningsfrågor som inte har hanterats av Högsta domstolen.

Det är enligt min mening snarare ur rättssäkerhetssynpunkt som dagens reglering av ansvarsgenombrott kan ifrågasättas. Eftersom ansvarsgenombrott inte är reglerat i lag är det i praxis som gällande rätt utvecklats, vilket innebär att det inte finns förarbeten och skriven lagtext att studera vid bedömningen av en konkret situation. Med tanke på den sparsamma praxis som föreligger på området blir förutsebarheten lidande eftersom innehållet i gällande rätt på många vis är oklart. Enligt min mening vore en lagreglering av området därför att föredra framför att låta området helt utvecklas genom praxis.

7 Källförteckning

7.1 Offentligt tryck

7.1.1 Propositioner

Prop 1990/91:198

Prop 2004/05:85

7.1.2 Statens offentliga utredningar

SOU 1982:26

SOU 1987:59

SOU 2001:1

7.2 Litteratur

Andersson, Jan, *Kapitalskyddet i aktiebolag – en lärobok*, 6 uppl., Litteraturcompagniet, Stockholm 2010.

Bergström, Clas och Samuelsson, Per, *Aktiebolagets grundproblem*, 4 uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2012.

Brocker, Stefan och Grapatin, Jan, *Ansvarsgenombrott*, Norstedts Juridik, Stockholm 1996.

Ekelöf, Per Olof, Bylund, Torleif, Edelstam, Henrik, *Rättegång - Tredje häftet*, 7 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2008.

Grönfors, Kurt., *Ställningsfullmakt och bulvanskap*, Stockholm 1961.

Hellner, Jan, *Kommersiell avtalsrätt*, 4 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm 1993.

Jacobsson, Ulla, *Parts kostnad i civilprocess – Idéhistorisk utredning och synpunkter på kostnadsreglernas funktion*, Norstedts juridik, Stockholm 1964.

Moberg, Krister, *Ansvargenombrott- ett alternativ till Letters of Comfort*, Handelsrättslig skriftserie nr 1, Lunds universitet 1989.

Nerep, Erik och Samuelsson, Per, *Aktiebolagslagen - en lagkommentar*, 1 uppl., Thomson Fakta, Stockholm 2007.

Oates, Briony, *Researching information systems and computing*, 1 uppl., SAGE, London 2006.

Rodhe, Knut, *Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder*, Festskrift till Jan Hellner, 1984.

Svernlöv, Carl, *Styrelse- och VD-ansvar i aktiebolaget*, 2 uppl., Norstedts juridik, Stockholm 2012.

7.3 Otryckta och elektroniska källor

Aktietorget, Bolagsinformation avseende HQ AB, 2015. Tillgänglig på:
<http://www.aktietorget.se/InstrumentInfo.aspx?InstrumentID=SE0000622656>

Aktietorget, Information om listningskostnader, 2015. Tillgänglig på:
<https://www.aktietorget.se/CompanyListingTip.aspx?Language=1>

Andersson, Håkan, *Ansvarsgenombrott – kvalificering vid processmissbruk*, 2015. Tillgänglig på:
<https://www5.infotorg.se/rb/premium/civilratt/associationsratt/article211112.ece>

Cision, Pressmeddelande, 2010. Tillgänglig på:

<http://feed.ne.cision.com/wpyfs/00/00/00/00/00/12/1C/D8/wkr0005.pdf>

Finansinspektionens kommunikationsavdelning, promemoria, 2010. Tillgänglig

på: http://www.fi.se/upload/60_Konsument/fos_HQ_100831_konsument.pdf

Finansinspektionen, Pressmeddelande, 2010. Tillgänglig på:

<http://www.fi.se/Press/Pressmeddelanden/Listan/HQ-Banks-tillstand-aterkallas/>

HQ AB, årsredovisning år 2009. Tillgänglig på:

<http://www.hqab.se/~media/Files/H/Hqab/financial/2009/hq-2009-a4-hr-hogupplost.pdf>

HQ AB, Årsredovisning år 2010. Tillgänglig på:

<http://www.hqab.se/~media/Files/H/Hqab/financial/2010/hq-arsredovisning-2010.pdf>

HQ AB, Årsredovisning år 2014. Tillgänglig på:

<http://www.hqab.se/~media/Files/H/Hqab/press/2015/arsredovisning2014-hqab.pdf>

HQ AB, Pressmeddelande, 2010. Tillgänglig på:

<http://www.hqab.se/~media/Files/H/Hqab/press/2010a/press-20100526-2.pdf>

HQ AB, Pressmeddelande, 2010. Tillgänglig på:

<http://www.hqab.se/~media/Files/H/Hqab/press/2010a/press-20100608.pdf>

HQ AB, Pressmeddelande, 2010. Tillgänglig på:

<http://www.hqab.se/~media/Files/H/Hqab/press/2010a/press-20100629.pdf>

HQ AB, Pressmeddelande, 2014. Tillgänglig på:

http://www.aktietorget.se/pressdocs/Hq/71327/HQ__HQ_20141021_3.PDF

Sandström, Torsten, *Ansvarsgenombrott och ABL – ett ordknappat prejudikat*,
2015. Tillgänglig på:
<https://www5.infotorg.se/rb/premium/civilratt/associationsratt/article211281.ece>

Öresund AB, Årsredovisning år 2013. Tillgänglig på:
<http://feed.ne.cision.com/wpyfs/00/00/00/00/00/24/2E/89/wkr0006.pdf>

7.4 Rättsfall och avgöranden

7.4.1 Högsta domstolen

NJA 1935 s 81

NJA 1947 s 647

NJA 1975 s 45

NJA 1992 s 375

T 2133-14

7.4.3 Hovrätterna

RH 2011:24

7.4.2 Tingsrätterna

T 9311-11

T 9306-1

T 10155-11